

VLADIMIR OBRADOVIĆ*, IVICA POLJAK**

Analiza kaznenih djela ratnih zločina s obilježjem terorizma

Sažetak

Već od početka svoga nastanka Republika Hrvatska se našla u ratnom vihoru, bila je izložena agresiji od strane Srbije i JNA kao i pobuni dijela građana srpske nacionalnosti. Cilj pobune je bio provođenje različitih subverzivno-terorističkih aktivnosti, činjenje nasilnih i kriminalnih akata te stvaranje općeg kaosa, a u konačnici rušenje legalno izabrane vlasti.

Najveći dio kažnjivih djela: ubojstva, razbojništva, progoni, prijetnje, razaranje domova, paljevine, rušenje kulturnih i duhovnih vrednota i granatiranje gradova počinjeni su početkom agresije i trajali su različitim intenzitetom tijekom čitavog rata. Sva ta kriminalna djela činjena su iz osvajačkih pobuda, iz osvete, mržnje i netrpeljivosti prema građanima Hrvatske, a kako su imali terorističku osnovu, nazvali smo ih ratni zločini s obilježjem terorizma.

Da bismo objasnili ovaj fenomen, učinili smo uvid u podatke koji su rezultirali iz istraživačkih aktivnosti policijskih službi te smo primijenili deskriptivnu analizu klasifikacijskog tipa. Naša osnovna hipoteza je bila da su ratni zločini s obilježjem terorizma po motivaciji, načinu počinjenja i ciljevima spram žrtava imali višeslojan karakter od čisto političko-ideoloških namjera osvajanja teritorija do činjenja nasilničko-kriminalnih akata prema ljudima i njihovoj imovini.

Ključne riječi: ratni zločin, terorizam, ratni terorizam, deskriptivna analiza.

UVOD

Krajem 80-ih godina dvadesetog stoljeća velike društvene i ekonomske promjene u Istočnoj Europi imaju značajan utjecaj i posljedice koje induciraju početak krize u tadašnjoj Jugoslaviji. Nakon održanih prvih višestranačkih izbora, na vlast su došle nekomunističke stranke koje su izražavale prije svega nacionalne interese i koje su uglavnom

* prof. dr. sc. Vladimir Obradović, umirovljeni profesor na bivšem Fakultetu kriminalističkih znanosti u Zagrebu.

** dr. sc. Ivica Poljak, umirovljeni policijski savjetnik Policijske uprave zagrebačke.

imale programe budućeg osamostaljenja Republike Hrvatske. Srbijanskom, državnom i partijskom vodstvu nisu odgovarale ovakve radikalne težnje nove hrvatske vlasti. U tom periodu protiv Hrvatske se vodi žestoka medijska kampanja, čiji je cilj bio pobuna Srba u Hrvatskoj kako bi se mogla napasti iznutra čime bi se stekao dojam o unutarnjim odnosima i etničkim sukobima.

Cilj ovih informativno-propagandnih aktivnosti bio je da se rastroji hrvatsko društvo, prije svega odvajanje Srba od Hrvata i Hrvatske, razvije mržnja između Srba i Hrvata i stvori nepovjerenje Srba u novoizabranu vlast te da ih se pripremi za vojnu akciju.

Do izbijanja pobune dolazi 17. kolovoza 1990. godine, kolokvijalno nazvane "balvan revolucija".

U tako stvorenom ozračju i klimi raspoloženja provode se različite subverzivno-terorističke aktivnosti (noćno pucanje rafalnom paljbom, izazivanje eksplozija, pucanje po obiteljskim kućama i gospodarskim zgradama, postavljanje eksplozivnih naprava pod vozila i ubacivanje u kuće, krađa vozila, miniranje mostova, dalekovoda i željezničkih pruga, napadi na policijske autoophodnje, paljenje žita u polju, izazivanje šumskih požara itd.).

U tim krajevima su nastali uvjeti nesigurnosti, u ljude se počeo uvlačiti strah i krenulo je napuštanje njihovih domova, a oni koji su ostali bili su odsječeni od slobodnog dijela Hrvatske te postali taoci izloženi raznim zločinima (brutalnim ubojstvima iz mržnje, ponižavanjima, razbojstvima, raznovrsnim prijetnjama i sl.).

Cilj je bio rastrojavanje hrvatskog gospodarstva, izazivanje nepovjerenja građana u hrvatsku vlast, učiniti je nemoćnom i nesposobnom da zaštiti svoje građane, destabilizacija hrvatske vlasti i u konačnici eliminacija.

Kako tijekom pobune nije postigao željeni učinak, tj. pobunjeni Srbi nisu uspjeli destabilizirati Hrvatsku, to se JNA morala sve više angažirati čime se otvoreno stavila na stranu pobunjenika. Srbijanski civilni i vojni agenti su učestalo provocirali sukobe i potencirali oružane akcije pobunjenika. Na to je odgovarala hrvatska strana i tada bi intervenirala JNA s jakim oklopno-mehaniziranim snagama pod izlikom sprječavanja sukoba što je praktički značilo osiguravanje granica okupiranog područja (npr. na Plitvičkim jezerima, Pakracu). Ove aktivnosti su nastavljene sve do sredine ljeta 1991. kada se JNA otvoreno uključila u agresiju i rat krenuo svom žestinom.

1. POČETAK DOMOVINSKOG RATA

Kako Domovinski rat u Hrvatskoj nema precizan kronološki početak, postoje različita tumačenja o njegovu stvarnom početku vezano za određena važnija događanja:

- 17. 8. 1990. početak srpske pobune
- 31. 3. 1991. akcija na Plitvicama, pogibija Josipa Jovića i 13 ranjenih policajaca
- 2. 5. 1991. masakr 12 redarstvenika u Borovu Selu
- 25. 6. 1991. proglašenje suverenosti i samostalnosti Republike Hrvatske
- 7. 7. 1991. JNA topništvom gađa civilne ciljeve u Osijeku čime se uključuje u oružani sukob

- 25. 7. 1991. JNA topništvom iz Srbije gađa hrvatski grad Erdut
- 8. 10. 1991. proglašenje neovisnosti Republike Hrvatske.¹

Može se opravdano pretpostaviti da je pravi rat počeo konkludentnim činom 7. srpnja 1991. godine kada JNA topničkim oruđima ruši civilne objekte u gradu Osijeku i pritom stradava veći broj građana.

2. KRONOLOGIJA RATNIH ZLOČINA S OBILJEŽJEM TERORIZMA

Već je ranije istaknuto da je Republika Hrvatska od svojih početaka bila izložena terorističkom djelovanju koje je nastavljeno kroz čitav ratni period. Empirijski podaci ukazuju da je tijekom Domovinskog rata počinjen veliki broj terorističkih akata, ratnih zločina i drugih zločina koji su imali obilježje terorizma što upravo i predstavlja temu ovog rada.

Sve je počelo terorističkim napadom srpskih pobunjenika na hrvatske policajce i civile. Usljed traumatiziranosti determinira se među hrvatskim građanima motiviranost koja se kasnije kronološki javlja te se također čine ratni zločini:

- 31. 3. 1991. Plitvice "krvavi Uskrs", Josip Jović i 13 ranjenih policajaca
- 2. 5. 1991. Borovo Selo, ubijeno 12 policajaca, a 21 ih je ranjeno
- 6. 7. 1991. Čelije, spaljeno selo, prvi masovni zločin nad civilima
- 25. 7. 1991. Erdut, ubijeno 9, a ranjeno 11 gardista s teritorija Srbije
- 26. 7. 1991. Struga, masakrirano 10 policajaca i 17 civila
- 1. 8. 1991. Dalj, ubijena 22 policajca, a 50 civila ranjeno
- 19. 8. 1991. Zagreb, minirano Židovsko groblje i općina
- 8. 9. 1991. Kusonje, zarobljeno i ubijeno 18 pričuvnih policajaca
- 1991./1992. Osijek, ubijeno 37 civila
- 21. 9. 1991. Karlovac, ubijeno je 13 srpskih rezervista
- 15. 10. 1991. Baćin, ubijeno 56 civila
- 18. 10. 1991. Dalj, 80 mještana natjerano u minsko polje
- 10. 1991. Četekovci, ubijena 22 policajca i civila
- 10. 1991. Lipova Glavica, ubijena 24 srpska civila
- 12. 11. 1991. Saborsko, ubijena 34 civila
- 17. 11. 1991. Škabrnja, ubijena 44 civila
- 21. 11. 1991. Ovčara, ubijeno 264 ranjenika
- 11. 1991. Pakračka poljana, ubijena 22 srpska civila
- 6. 12. 1991. Dubrovnik, topnički napad na grad, 22 poginula civila
- 14. 12. 1991. Voćin, ubijeno 45 civila
- 11. 4. 1992. Zagreb, minirana Mitropolija i muzej Srpske pravoslavne crkve
- 1. 5. 1992. Zagreb, minirana zgrada pored Veleposlanstva SAD
- 9. 9. 1993. Medak, ubijeno 28 srpskih civila
- 2. 5. 1995. Zagreb, raketni napad, ubijeno 6 civila i preko 200 ranjenih.

¹ Carla del Ponte, bivša glavna tužiteljica Haškog Tribunala (Međunarodnog suda za ratne zločine počinjene na području bivše Jugoslavije /ICTY/ u Haagu) u svojim optužnicama ovaj datum navodi za početak rata.

3. DEFINICIJA TERORIZMA I RATNOG TERORIZMA

Terorizam kao krajnje pogibeljnu društvenu pojavu pokušali su mnogi definirati, ali niti jedna definicija nije bila dovoljno široka da obuhvati sve njegove manifestacije, niti dovoljno precizna da ukaže na razne oblike u naoko vrlo sličnim ili gotovo istim načinima navođenja. Tako je svjetski ekspert za pitanje terorizma Walter Laqueur (1986:115) pobrojao za period od 1936. do 1981. godine ukupno 109 definicija terorizma, pritom dajući svoju definiciju: "Terorizam predstavlja nezakonitu primjenu nasilja za postizanje političkog cilja, pri čemu stradavaju nedužni ljudi". Još sažetiju definiciju dao je drugi znanstvenik Brian Jenkins (2000:21): "Terorizam je primjena ili prijetnja primjenom nasilja u cilju postizanja političkih promjena."

S obzirom na to da ne postoji općeprihvaćena generička definicija terorizma, opredijelili smo se za definiciju Igora Primorca (2004:59), profesora filozofije na Hebrejskom sveučilištu u Jeruzalemu, koja terorizam definira kao **namjernu upotrebu nasilja ili prijetnji nasiljem protiv nedužnih osoba, s ciljem da se neke druge osobe zastraše i na taj način prisile da učine nešto što inače ne bi učinile**. Ova definicija je sadržajnije jer obuhvaća izravan teroristički napad na jednu osobu ili skupinu, kako bi se na taj način utjecalo na drugu osobu ili skupinu, te je zastrašivanjem prisililo da učini nešto što inače ne bi učinila. Neizravni cilj po važnosti je primaran, a izravni je sekundaran. Sekundarni, ali izravno napadnuti cilj su nedužni ljudi. Oni su nedužni jer nisu učinili ništa što bi teroristi mogli uzeti kao razlog da zaslužuju ono što im oni čine. U ratnom sukobu, u tu skupinu spadaju svi osim pripadnika oružanih snaga i snaga sigurnosti, onih koje oni opskrbljuju oružjem i opremom, te državnih dužnosnika izravno upletenih u sukob.

Koliki je problem *nepostojanje općeprihvaćene definicije terorizma* pokazuje podatak da je Kofi Annan, tadašnji glavni tajnik UN-a, početkom 2005. godine odaslao poruku vladama diljem svijeta da treba hitno usvojiti novu definiciju terorizma, koja bi omogućila razrađivanje strategije za borbu protiv njega, što uključuje i konkretne poteze koji bi posve onemogućili da oružje za masovno uništenje dođe u ruke terorista.

Hrvatska vlast se u svojim počecima suočila s ratnim zločinima koji su imali terorističku osnovu. Zbog zločina počinjenih na okupiranom području, na slobodnom teritoriju su evidentirani inducirani zločini, zločini iz mržnje i osvete prema civilima uglavnom pripadnicima srpske nacionalnosti.

Ovi akti manifestirani su uglavnom u ratnom razdoblju, tako je izražen terorizam definiran kao ratni terorizam zato što će se analizirati svi teroristički akti učinjeni u razdoblju od 30. svibnja 1990. do 3. kolovoza 1995. godine, a sva ta djela su korištena kao sredstvo rata ili su činjena u svrhu ostvarenja ciljeva rata.

Pojmovnom raščlambom postignuta je operativna definicija. **Pod ratnim terorizmom podrazumijevamo sve one oblike kriminalnih događanja i ponašanja koji su poduzeti u svrhu zastrašivanja i protjerivanja civilnih i drugih osoba koje žive ili borave na teritoriju zahvaćenom ratnim operacijama, odnosno širem prostoru države za vrijeme dok je izložena ratnom djelovanju.**

Dakle u odnosu na pojam ratnog zločina, ratni terorizam je samo onaj sadržaj koji se odnosi na civilno stanovništvo i koji neposredno služi u svrhu njegova zastrašivanja i protjerivanja s domicilnog i boravišnog prostora.

Demonstrirajuće likvidacije i uhićenja talaca i ostalih civilnih osoba, uključujući javna fizička maltretiranja i psihološka zastrašivanja stanovništva s namjerom da napuste svoje domove, eksplozivna razaranja stambenih i gospodarskih objekata kao i namjerne paljevine kuća, kada služe istoj svrsi zastrašivanja, protjerivanja ili sprječavanja povratka civilnih osoba – tretirano kao specifične oblike ratnog terorizma, usmjerenog protiv života i tijela te protiv imovine pojedinaca sa svrhom njihove fizičke i socijalne eliminacije s određenog područja.

U tom smislu i svako razaranja materijalnih dobara ili uništavanje duhovnih, kulturnih i povijesnih vrednota predstavlja ne samo zločin protiv čovječnosti, već i ratni teroristički čin jer zastrašujuće i protjerujuće djeluje na preživjele i preostale civilne osobe dotičnih etničkih zajednica.

Ovakvu podjelu, odnosno tipologiju terorizma, pored ostalog – na ratni i kriminalni terorizam – zastupa poznati znanstvenik iz ovog područja profesor Paul Wilkinson.

4. METODOLOŠKI PRISTUP ISTRAŽIVANJU RATNOG ZLOČINA S OBILJEŽJEM TERORIZMA

Fenomen ratnog terorizma koji po načinu izvođenja, izboru žrtava i motivacijskim ciljevima počinitelja ima obilježje terorizma, istražili smo preko podataka što su rezultirali iz istraživačkih aktivnosti policijskih tijela i službi. Pri tome treba uzimati u obzir da su se podaci prikupljali za vrijeme ratnih aktivnosti što je bitno otežavalo kompletiranje dokumentacije o kaznenim djelima ovoga tipa te o njihovim počiniteljima. Nasuprot tome, podaci o žrtvama ovih kaznenih djela potpuniije odražavaju stvarno stanje posljedica koje su ta djela imala po život, zdravlje i imovinu žrtava. Zbog dugotrajne okupiranosti jednog dijela teritorija Republike Hrvatske podaci o kaznenim djelima evidentirani su naknadno, a u slučaju Policijske uprave vukovarsko-srijemske izostala je mogućnost registriranja događaja jer, u periodu koji smo obuhvatili našim istraživanjem (do kolovoza 1995. godine), veći dio Vukovarsko-srijemske županije bio je još pod okupacijom.

Realno je pretpostaviti da je jedan manji dio podataka o počinjenim kaznenim djelima i o počiniteljima bio samo šturo zabilježen, te nam ti podaci nisu dali dovoljno informacija za iscrpniju analizu.

Eventualno moguća ograničenja vrijednosti podataka koja bi nastala sustavnim selekcioniranjem, nismo u našoj logičkoj inspekciji policijske dokumentacije po policijskim upravama konstatirali.

Zato zaključujemo da su prikupljeni i analizirani podaci pouzdana osnova kvantitativnih analiza koje smo na osnovi njih izvodili.

4.1. Izvori podataka

Za svako kazneno djelo ratnog zločina s obilježjem terorizma osobno smo, uz pomoć analitičara MUP-a RH određene policijske uprave, prikupljali podatke iz sljedećih izvora: *iz kaznene prijave, posebnog i općeg izvješća o počinitelju* protiv kojeg je podnesena prijava, *izvješća o događaju i službene bilješke*. Ova činjenica da je korišteno više izvora, omogućila je svojevrsnu triangulaciju, što je također doprinijelo pouzdanosti

dobivenih rezultata. Radi iscrpnog sagledavanja izvora podataka dajemo sljedeća dva tablična pregleda:

	Način saznanja	N	%
1.	prijavom počinitelja	2	0,4
2.	prijavom oštećenog	242	44,3
3.	prijavom svjedoka	8	1,5
4.	prijavom službenog tijela	9	1,6
5.	vlastitom djelatnošću policije	113	20,7
6.	suradnjom s građanima	144	26,4
7.	javnim pogovorom	1	0,2
8.	anonimnom dojavom	11	2,0
9.	na ostale načine	9	1,6
10.	nepoznati podatak	7	1,3
	Ukupno	546	100,0

Tablica 1: Izvori saznanja o kaznenim djelima ratnog zločina s obilježjem terorizma učinjenim po nepoznatom počinitelju

Izneseni podaci važni su za sagledavanje *pouzdanosti izvora* naših podataka. Činjenica da samo 1,3% od ukupno djela počinjenih po nepoznatom počinitelju nema jasno definirani izvor saznanja te da je polovicu ovih djela policija utvrdila vlastitom djelatnošću i suradnjom s građanima, a drugu polovicu da su prijavili oštećeni – ukazuje da će analizirani podaci imati *visok stupanj pouzdanosti izvora njihovog pribavljanja*.

	Vrsta dokumentacije	N	%
1.	zapisnik o očevidu	454	83,2
2.	kaznena prijava	500	91,6
3.	corpus delicti	66	12,1
4.	nalaz i mišljenje vještaka	79	14,5
5.	fotodokumentacija	402	73,6
6.	ostala dokumentacija	12	2,2
7.	izvješće	303	55,5
8.	službena zabilješka	419	76,7
9.	izjava oštećenog	249	45,6
10.	izjava neutralne osobe	41	7,5
11.	izjava svjedoka	43	7,9
	Ukupno	546	100,0

Tablica 2: Pregled zastupljenosti pojedinih dokumenata po kaznenim djelima ratnog zločina s obilježjem terorizma s nepoznatim počiniteljem

Navedeni podaci potvrđuju da smo u pristupu evidentiranja karakteristika zločina i počinitelja imali mogućnost primijeniti postupak triangulacije različitih izvora i vrste dokumentacije, te da su kriminalističke službe uspješno obavile znatan dio svog zadatka objektivnog dokumentiranja kaznenih djela ratnog zločina s obilježjem terorizma. Za

samo 18 kaznenih djela ili 3,3% od ukupno kaznenih djela za koje je utvrđen počinitelj, nemamo nikakvu značajniju dokumentaciju osim službenih zabilješki.

4.2. Način prikupljanja podataka

Analizirajući sadržaj postojeće dokumentacije o kaznenom djelu, žrtvama i počiniteljima na posebnom, za tu svrhu konstruiranom *protokolu*, registrirali smo informacije i pretvarali ih u skale kategorijalnih varijabli i indikatora. Radi preciznosti i pouzdanosti, autori su svu dokumentaciju *osobno kontrolirali i verificirali* pouzdanost utvrđenih modaliteta na svakom pojedinom indikatoru – varijabli.

Na taj način utvrdili smo **1 333 kaznena djela** ratnog zločina s obilježjem terorizma od kojih je za **787 utvrđen počinitelj(i)**, a **546 kaznenih djela** je registrirano s nepoznatim počiniteljem. Prikaz ovih podataka po pojedinim policijskim upravama daje sljedeća tablica:

Redni broj	Policijska uprava	Počinitelji kaznenih djela				
		Ukupno		Poznati	Nepoznati	Proporcija djela bez počinitelja
		n	%	n	n	
1.	PU bjelovarsko-bilogorska	24	1,8	10	14	0,58
2.	PU brodsko-posavska	21	1,6	14	7	0,33
3.	PU dubrovačko-neretvanska	8	0,6	2	6	0,25
4.	PU istarska	1	0,1	0	1	1,0
5.	PU karlovačka	201	15,1	37	164	0,82
6.	PU kopriivničko-križevačka	23	1,7	22	1	0,04
7.	PU ličko-senjska	19	1,4	-	19	1,00
8.	PU osječko-baranjska	290	21,8	290	-	1,00
9.	PU požeško-slavonska	77	5,8	52	25	0,33
10.	PU primorsko-goranska	10	0,8	5	5	0,50
11.	PU sisačko-moslavačka	85	6,4	20	65	0,76
12.	PU splitsko-dalmatinska	70	5,3	66	4	0,06
13.	PU šibensko-kninska	21	1,6	15	6	0,29
14.	PU virovitičko-podravska	10	0,8	1	9	0,90
15.	PU vukovarsko-srijemska*	10	0,8	-	10	1,00
16.	PU zadarska	396	29,7	241	155	0,34
17.	PU zagrebačka	67	5,0	12	55	0,82
	Ukupno:	1 333	100,0	787	546	0,41

*Napomena: Podaci za PU vukovarsko-srijemsku su nepotpuni.

Tablica 3: Prikaz kaznenog djela ratnog zločina s obilježjem terorizma po policijskim upravama te poznatom i nepoznatom počinitelju

Tri policijske uprave (PU zadarska, PU osječko-baranjska i PU karlovačka) apsorbiraju dvije trećine (ili 66,6%) svih evidentiranih kaznenih djela ratnog zločina s obilježjem terorizma, što je bilo očekivano s obzirom na dugotrajnu izloženost njihovih

područja ratnim događanjima i privremenoj okupiranosti znatnog dijela teritorija koje pokrivaju ove uprave.

Daljnje tri policijske uprave (PU sisačko-moslavačka – 6,4%, PU splitsko-dalmatinska – 5,3%, te PU zagrebačka – 5,0%) apsorbiraju daljnjih 16,7% od svih počinjenih kaznenih djela, što se za prve dvije također može djelomično obrazložiti dugotrajnom prisutnošću bliže bojišnice, dok je na području PU zagrebačke prisutan broj onih kaznenih djela ratnog zločina s obilježjem terorizma vjerojatno uvjetovan veličinom koju pokriva u odnosu na broj stanovnika te pojavom kriminalnog urbanog terorizma. Stupanj otkrivenosti počinitelja ilustrira nam zadnja kolona tablice gdje je vidljivo da se proporcija djela s *nepoznatim počiniteljem u prosjeku kreće u proporciji od 0,41* odnosno, možemo konstatirati da je tek *svaki drugi* počinitelj otkriven od strane policijskih uprava gledano u cjelini. Gledano u ovisnosti od prisutnosti ukupnog broja kaznenih djela, PU osječko-baranjska otkrila je počinitelje za svako evidentirano kazneno djelo, a nasuprot tome stoji skroman podatak za PU zadarsku koja ima 1/3 neotkrivenih počinitelja, a posebno je loše stanje u PU karlovačkoj koji ima 82% neotkrivenih počinitelja ovih kaznenih djela. U kojoj mjeri je to rezultat objektivnih okolnosti, a u kojoj mjeri subjektivnih slabosti u radu kriminalističkih službi – mi ne možemo prosuditi. Za nas je važan podatak da smo utvrdili nepobitno *787 kaznenih djela za koje postoje otkriveni počinitelji* što će omogućiti daljnje iscrpno analiziranje njihovih karakteristika. Brojka od 546 kaznenih djela s neotkrivenim počiniteljima također će omogućiti iscrpnu analizu karakteristika žrtava i načina počinjenja ovih kaznenih djela.

4.3. Kronologija evidentiranja

Spomenuli smo da smo analizirali kaznena djela evidentirana *od 30. svibnja 1990. do početka oslobodilačke akcije Oluja*, što znači da u naš uzorak nisu ušla kaznena djela ratnog zločina koja su se dogodila za vrijeme ili nakon ove akcije.

U tom smislu podaci koje ćemo koristiti u našoj analizi ne iskazuju kompletnu sliku promatranih aktivnosti koje su se dogodile na području Republike Hrvatske, ali ako uzmemo u obzir da su se kaznena djela počinjena nakon Oluje dogodila na oslobođenom području Republike Hrvatske, opravdano ih je tretirati kao **kriminalna postratna događanja**, a u slučaju kada su bila usmjerena na civilne žrtve i njihovu imovinu (građana srpske nacionalnosti koji su ostali na teritoriju Hrvatske nakon operacije Oluja), opravdano ih je nazvati *postratnim terorističkim aktivnostima koje bi trebalo posebno analizirati*.

Godina	Mjeseci				Ukupno	
	1. – 3.	4. – 6.	7. – 9.	10. – 12.	N	%
1990.	$\frac{3}{4}$	$\frac{3}{4}$	1	$\frac{3}{4}$	1	0,1
1991.	7	17	196	163	383	54,7
1992.	95	61	19	49	224	32,0
1993.	35	13	12	9	69	9,9
1994.	5	4	2	2	13	1,9
1995.	8	2	$\frac{3}{4}$	$\frac{3}{4}$	10	1,4
Ukupno	150	97	230	223	700	100,0

Tablica 4: Kaznena djela s poznatim počiniteljima po mjesecima i godinama evidentiranja

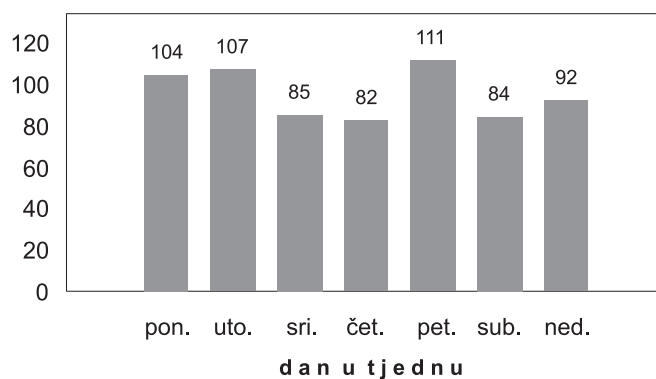
Mada su u tablici 4 prikazani samo podaci o počiniteljima, očigledan je tendencijski otklon po godinama i mjesecima. Akceleriranje terorizma počinje u trećem tromjesečju 1991. godine, točnije u VIII. mjesecu kada je počinjeno 79 kaznenih djela, u IX. mjesecu 92 kaznena djela, u X. mjesecu 64 kaznena djela, u XI. mjesecu 60 kaznenih djela, u XII. mjesecu 39 kaznenih djela. Sve do polovine 1992. godine događa se otprilike 30 kaznenih djela mjesečno nakon čega kaznena djela ratnog zločina s obilježjem terorizma znatno opadaju od IV. mjeseca 1993. pa sve do zadnjeg datuma našeg evidentiranja.

Opravdano je pretpostaviti da je razlog tom opadanju vezan uz ratna događanja te pregovore koji su vođeni s rukovodstvom tzv. SAO Krajine, pa vjerojatno ovo smanjenje ovisi i o činjenici da je s okupiranog područja znatnim dijelom protjerano nesrpsko stanovništvo.

Za našu analizu kronologije evidentiranja kaznenih djela važna je činjenica da su se ova djela dominantno događala u drugom polugodištu 1991. godine i prvom polugodištu 1992. godine kada se dogodilo ukupno 515 kaznenih djela ratnog zločina s obilježjem terorizma ili 65,4% od ukupno svih registriranih kaznenih djela s otkrivenim počiniteljima. Drugi interesantan period odnosi se na X. i XII. mjesec 1992. te I. do III. mjesec 1993. godine kada ponovo dolazi do značajnijeg porasta kaznenih djela ratnog zločina s obilježjem terorizma.

U daljnjoj analizi nastojat ćemo objasniti uzroke ovakvog kretanja ovih kaznenih djela.

Opravdano je pretpostaviti da su i ostala kaznena djela za koje nisu utvrđeni počinitelji slijedila sličan trend po mjesecima i po godinama te da je njihova struktura s obzirom na način počinjenja, *identična strukturi kaznenih djela ratnog zločina s obilježjem terorizma za koje su utvrđeni počinitelji*. Ovu pretpostavku smatramo relevantnom za naše daljnje generalizacije.

Grafikon 1: Događanja kaznenih djela ratnog zločina s obilježjem terorizma za koje su identificirani počinitelji po danima u tjednu

Hi-kvadrat između broja kaznenih djela koja su se dogodila u ponedjeljak, utorak i petak, te kaznenih djela koja su se dogodila u ostale dane u tjednu je statistički značajan što potvrđuje da su ti dani iz nekih posebnih razloga bili najrizičniji za ovu vrstu kriminalnih događanja.

4.4. Sadržaj predmeta istraživanja

Analizom sadržaja spomenute policijske dokumentacije mi smo prikupili, uredili i kodirali sljedeće grupe varijabli – indikatora i njihove modalitete:

- a) **OSNOVE UTVRĐIVANJA KAZNENOG DJELA:** 01 – način saznanja, 02 – izvještavanje nadležnih tijela, 03 – sačinjena dokumentacija o kaznenom djelu, 04 – datum počinjenja, 05 – sat počinjenja, 06 – dan u tjednu, 07 – vremenske prilike kada je počinjeno kazneno djelo, 08 – naziv mjesta u kome se djelo dogodilo, 09 – točna prostorna lokacija i mjesta događaja, 10 – podroban opis načina počinjenja kaznenog djela.
- b) **SITUACIJSKI UVJETI:** 11 – je li se mjesto događaja nalazilo na privremeno okupiranom ili slobodnom teritoriju Republike Hrvatske, 12 – kako je bilo branjeno, 13 – je li se kazneno djelo dogodilo u neposrednoj zoni ratnih operacija ili izvan zone, 14 – je li djelo počinjeno radnim danom ili blagdanom, 15 – je li kazneno djelo počinjeno javno ili prikriveno, 16 – je li kazneno djelo počinjeno za vrijeme ili nakon ratnih operacija.
- c) **KARAKTERISTIKE DJELA I POSLJEDICE:** 17 – namjera i cilj kaznenog djela, 18 – postojanje ili nepostojanje sudionika, 19 – korištenje formacijskih sredstava, 20 – korištenje improviziranih sredstava, 21 – jesu li nastale ljudske žrtve i koliko ljudi je stradalo, 22 – izraženi oblici zločina prema žrtvi, 23 – spol žrtve, 24 – nastale tjelesne povrede kod žrtava, 25 – vrsta povreda i kod koliko žrtava, 26 – starost žrtve, 27 – nacionalnost žrtve i broj žrtava po nacionalnosti, 28 – zanimanje žrtava, 29 – kategorija po dobi (malodobna, odrasla, stara i nemoćna, nepokretna i bolesna žrtva te koliko ih je bilo u pojedinoj kategoriji), 30 – političko-socijalni status žrtve, 31 – učešće žrtve u Domovinskom ratu, 32 – učešće žrtve u agresiji na Republiku Hrvatsku, 33 – određeni cilj kojega je počinitelj imao spram žrtve, 34 – nastala materijalna šteta, 35 – visina materijalne štete, 36 – izraženi oblici zločina prema imovini, 37 – uža lokacija razorenog objekta.
- d) **PRAVNA KVALIFIKACIJA DJELA, OTKRIVANJE I PROCESUIRANJE POČINITELJA:** 38 – djelo ima obilježje terorizma, 39 – kako je otkriven počinitelj, 87 – kada je obrađeno djelo, 88 – kojemu tijelu je procesuirano, 89 – kakav je tijek sudskog postupka, 90 – rezultat sudskog postupka.

Razlozi za uključivanje ovolikog broja indikatora i varijabli sadržani su u našoj namjeri da ne propustimo ni jednu moguću relevantnu karakteristiku koja bi mogla biti važna za našu kvantitativnu analizu ratnog zločina s obilježjem terorizma. To je također bitno za utvrđivanje *težine* kaznenog djela i *terorističke dimenzije* analiziranih kaznenih djela koji su počinjena do početka oslobodilačke akcije Oluja.

Prvu skupinu a) karakteristike precizno dokumentira način saznanja i evidentiranja svih kaznenih djela po policijskim upravama.

Druga skupina b) indikatora ilustrira situacijske uvjete koji su postojali za vrijeme počinjenja kaznenih djela, jer je za obilježje terorizma bilo važno je li se djelo događalo na slobodnom teritoriju Republike Hrvatske gdje je donekle funkcionirao (od početnog

stadija pa kasnije sve više) pravni poredak, ili na okupiranom teritoriju gdje je potpuno izostajala pravna zaštita za žrtve i sankcije za počinitelje.

Treća skupina c) karakteristika počinjenih djela i njihovih posljedica po ljudske žrtve i materijalna dobra trebala bi omogućiti potpuni uvid u vrstu i težinu terorističkog djelovanja koja su provođena spram žrtava i njihove imovine ovisno o njihovoj nacionalnoj pripadnosti te socijalnom, političkom i vojnom statusu.

Četvrta skupina d) karakteristika treba nam pružiti saznanja koja su djela kvalificirana i procesuirana kao teroristički akti, te koliko je počinitelja osuđeno i u kakvom je tijekom bio sudski postupak u vrijeme našeg evidentiranja.

4.4.1. Vrijeme počinjenja kaznenog djela

Vrijeme počinjena kaznenih djela ratnog zločina s obilježjem terorizma prikazali smo u metodološkom pristupu i ukazali na najrizičnije ratne mjesece i godine te dane u tjednu kada su se ta djela događala.

U kriminalističkom smislu vremenom počinjenja kaznenog djela ponajprije se smatra sat u kome se djelo najvjerojatnije dogodilo. U analizu smo uključili podatke koje su policijske kriminalističke službe registrirale za točno 590 kaznenih djela od ukupno 1 333 kaznena djela za koje je utvrđeno točno vrijeme događaja.

Sati	N	%
od 24:31 do 05:30	166	28,1
od 05:31 do 10:30	34	5,8
od 10:31 do 15:30	51	8,6
od 15:31 do 20:30	100	17,0
od 20:31 do 24:30	239	40,5
Ukupno	590	100,0

Tablica 5: Prikaz kaznenih djela ratnog zločina s obilježjem terorizma po satima u danu

Noćni sati (od 20:31 do 05:30) apsorbiraju 2/3 vremena događanja ratnog zločina što slijedi klasični obrazac kriminalnog ponašanja zločinaca nasilničkog tipa kome najvjerojatnije pripada apsolutna većina počinitelja ratnog zločina s obilježjem terorizma.

Ranojutarnje vrijeme i dnevni sati zauzimaju tek otprilike 15% vremena u kome su se provodile terorističke aktivnosti i to pretežito izvan situacija ratnih događanja i operacija, te i to ukazuje na zločinački karakter njihovih počinitelja i potrebu prikrivanja svog identiteta. Ovu konstataciju potvrđuje i podatak da je 20,2% ili svako peto djelo počinjeno javno, odnosno s mogućnošću da svjedoci prepoznaju počinitelja, dok je ostalih 80% djela počinjeno tajno.

4.4.2. Vremenske prilike

Podatke o vremenskim prilikama koje su eventualno mogle oglašavati tajno, odnosno prikriveno činjenje kaznenih djela ratnog zločina s obilježjem terorizma i omogućiti bolje prikrivanje identiteta počinitelja kao i eventualno ograničavati istražne radnje, pri-

kupili smo za 509 ili 38,2% kaznenih djela od ukupno 1 333 kaznena djela ratna zločina s obilježjem terorizma.

Vremenske prilike	N	%
dnevno sunčano vrijeme	33	6,5
kiša	2	0,4
snijeg	2	0,4
magla	3	0,5
sumrak	13	2,6
mrak	456	89,6
Ukupno	509	100,0

Tablica 6: Prikaz registriranih podataka o vremenskim prilikama kada je počinjeno kazneno djelo

Navedeni podaci još upotpunjuju konstataciju da je "vrijeme mraka" bilo za 90% najpogodnije i izabrano za činjenje zločina s obilježjem ratnog terorizma, dok se za dnevno (i sunčanog) vremena, dakle u situaciji velike vidljivosti, dogodio samo svaki petnaesti zločin.

4.4.3. Mjesto počinjenja kaznenog djela

Mjesto u i na kome su počinjena kaznena djela ratnog zločina s obilježjem terorizma važno je analizirati s dva motrišta:

a) Situacijskog u smislu jesu li se teroristički akti dogodili u neposrednoj blizini bojišnice, odnosno zoni ratnih operacija, te je li mjesto pri tome bilo na okupiranom odnosno, neokupiranom teritoriju Republike Hrvatske, a posebno treba utvrditi je li mjesto u trenutku počinjenja ratnog zločina bilo dobro branjeno, odnosno, slabo branjeno ili posve nebranjeno. Posebno je važan podatak o situacijskim uvjetima koji su postojali za vrijeme događanja kaznenog djela, tj. da li se djelo događalo za vrijeme neprijateljske ofenzive ili oslobodilačke akcije ili u zatišju borbenih djelovanja, odnosno, nakon oslobođenja tih krajeva.

b) Uže lokacije, odnosno **mjesta događaja** počinjenja kaznenog djela preko kojeg se ogleda namjera počinitelja da ugrozi živote, odnosno, nanese materijalnu štetu ili pak prije svega da zaplaši potencijalne žrtve i stvori terorističke uvjete za osjećaj globalnog straha i nesigurnosti stanovništva.

		N	%
a)	mjesto je bilo na privremeno okupiranom teritoriju RH	125	17,7
b)	mjesto je bilo na neokupiranom teritoriju RH	581	82,3
	Ukupno	706	100,0

Napomena: Za 627 ili 47,0% kaznenih djela nije bilo moguće iz dokumentacije točno utvrditi ovaj podatak.

Tablica 7: Prikaz situacijskih uvjeta prema području gdje se dogodilo kazneno djelo

		N	%
a)	Kazneno djelo se dogodilo za vrijeme neprijateljske ofenzive	283	41,3
b)	Kazneno djelo se dogodilo za vrijeme oslobodilačke akcije	4	0,6
c)	Kazneno djelo se dogodilo u periodu zatišja ratnih operacija	370	53,9
d)	Kazneno djelo se dogodilo nakon oslobodilačkih akcija	29	4,2
	Ukupno	686	100,0

Napomena: Za 647 ili 48,5% kaznenih djela nije bilo moguće iz dokumentacije točno utvrditi ovaj podatak.

Tablica 8: Prikaz situacijskih uvjeta prema događanju ratnih operacija

		N	%
a)	Kazneno djelo se dogodilo u zoni neposrednih ratnih operacija	121	16,7
b)	Kazneno djelo se dogodilo u široj zoni ratnog djelovanja	420	58,0
c)	Kazneno djelo se dogodilo izvan zone ratnog djelovanja	183	25,3
	Ukupno	724	100,0

Napomena: Za 609 ili 45,7% kaznenih djela nije bilo moguće iz dokumentacije točno utvrditi ovaj podatak.

Tablica 9 : Prikaz situacijskih uvjeta prema blizini zone ratnih operacija

Općenito gledano, prema našim podacima za svako djelo ratnog zločina s obilježjem terorizma utvrđeni su situacijski uvjeti i pretpostavljamo da je i druga polovica kaznenih djela, za koje nisu utvrđeni situacijski uvjeti, identična ovima koje smo utvrdili preko podataka iznesenih u tablicama. Kao prvo interpretirat ćemo podatak da je 82,3% kaznenih djela počinjeno na neokupiranom dijelu teritorija Republike Hrvatske, što ne govori da su počinitelji bili hrvatske nacionalnosti, već da se *apsolutna većina ratnog zločina s obilježjem terorizma događala izvan teritorija koji su bili privremeno okupirani* i, kao što vidimo iz tablice 8, ponajprije za vrijeme neprijateljskih ofenziva, odnosno, u periodu zatišja ratnih operacija kojima su najčešće doprinosila uspostavljena vremenski ograničena primirja kao rezultat političkog pregovaranja s pobunjenim Srbima. Također je vidljivo da se apsolutna većina kaznenih djela ratnog zločina s obilježjem terorizma dogodila u *široj zoni ratnog djelovanja*, odnosno, izvan zone ratnog djelovanja i to, kao što ćemo vidjeti u tablici 10, prije svega se događalo u *slabo branjenim i potpuno nebranjenim mjestima*.

		N	%
a)	Kazneno djelo se dogodilo u dobro branjenom mjestu	217	31,1
b)	Kazneno djelo se dogodilo u slabo branjenom mjestu	147	21,1
c)	Kazneno djelo se dogodilo u nebranjenom mjestu	334	47,8
	Ukupno	698	100,0

Napomena: Za 635 ili 47,6% kaznenih djela nije bilo moguće iz dokumentacije točno utvrditi ovaj podatak.

Tablica 10: Prikaz situacijskih uvjeta prema branjenosti mjesta gdje se dogodilo kazneno djelo

Prema našim podacima dvije trećine, odnosno, 69% (zbirni podaci modaliteta b + c iz tablice 10) kaznenih djela ratnog zločina s obilježjem terorizma dogodilo se u slabo ili nikako branjenim mjestima koja su bila uglavnom izvan teritorija koje su okupirale vojne i paravojne srpske formacije.

Na osnovi iznesenih konstatacija **općenito možemo zaključiti da je najveći rizik da se dogodi teroristički akt bio u široj zoni ratnog djelovanja kada je mjesto bilo potpuno nebranjeno i to za vrijeme zatišja, odnosno, primirja do kojih su dovodili politički pregovori. Dakle, apsolutna većina počinjenih kaznenih djela ratnog zločina s obilježjem terorizma nisu rezultat tzv. kolateralne štete za vrijeme ratnih operacija već prava teroristička aktivnost čiji je cilj bio stvoriti stanje potpune nesigurnosti i straha kako bi se postigao etnički čist teritorij, odnosno omogućila lakša okupacija tog dijela teritorija.**

4.4.4. Bliža lokacija počinjenog kaznenog djela ratnog zločina s obilježjem terorizma

Analizirani sadržaj dokumentacije omogućio nam je da za 698 kaznenih djela ratnog zločina s obilježjem terorizma utvrdimo bližu lokaciju mjesta gdje su počinjena.

		N	%
1.	u prostorijama objekta gdje borave ljudi (kuće, stanovi, vikendice i sl.)	247	35,4
2.	u prostorijama objekta gdje uglavnom ljudi ne borave (tavani, stepeništa, balkoni i sl.)	13	1,9
3.	u predvorjima, hodnicima, terasama, ulazima, pristupnim putovima do kuća	12	1,7
4.	u dvorištima, voćnjacima, gospodarskim zgradama	30	4,3
5.	u napuštenim kućama	21	3,0
6.	u uslužnim objektima (trgovine, kiosci, ugostiteljski objekti i sl.)	125	17,9
7.	na vozilima (osobnim, teretnim, traktorima i sl.)	89	12,8
8.	na objektima infrastrukture (cestama, mostovima, prugama i sl.)	24	3,4
9.	na gradskom naselju, parkovima, nasadima i sl.	24	3,4
10.	na oranicama, livadama, šumama i sl.	26	3,7
11.	na crkvenim objektima, spomenicima kulture, grobljima i sl.	18	2,6
12.	na objektima izvršne vlasti (policijskim postajama, vojarnama, poštama, željezničkim postajama, školama)	30	4,3
13.	u proizvodno poslovnim prostorima	8	1,1
14.	na seoskim prostorima	21	4,1
	Ukupno	698	100,0

Napomena: Za 635 ili 47,6% kaznenih djela nije bilo moguće iz dokumentacije točno utvrditi ovaj podatak.

Tablica 11: Prikaz bliže oznake mjesta događaja kaznenog djela

Za nešto preko polovice (52,4%) kaznenih djela ratnog zločina s obilježjem terorizma precizno smo utvrdili bližu lokaciju, a navedeni redoslijed slijedi stupanj opasnosti počinjenih terorističkih akata za život i osobnu imovinu stanovništva.

Činjenica da je svako treće (35,4%) kazneno djelo ratnog zločina s obilježjem terorizma bilo usmjereno na *objekte gdje su boravili ljudi*, a još daljnjih 7,9% na mjesta koja *ljudi češće koriste* (dijelovi kuće i okućnice) ukazuje da je glavnina ovih kaznenih djela imala nedvojbeno teroristički cilj zastrašivanja civilnog stanovništva preko uništavanja života i imovine i nanošenja štete uništavanjem vozila i proizvodno-poslovnih prostora.

Dakle, i kad nije bio cilj uništavanje života i nanošenje tjelesnih povreda, uništavanjem imovine, onemogućavali su se uvjeti življenja stanovništvu na tim mjestima.

Ostale bliže lokacije na kojima su se događala kaznena djela ratnog zločina s obilježjem terorizma ukazuju da su na meti terorističkog djelovanja bili pored objekata infrastrukture (neophodni za normalni život stanovništva) i crkveni objekti te spomenici kulture čijim je rušenjem trebalo eliminirati kulturno nasljeđe i iskorijeniti postojanje određene etničke skupine na tim prostorima, te je u tom smislu opravdano koristiti termin – **etnocid**.

5. ZAKLJUČAK

Fenomen ratnih zločina koji po načinu počinjenja, izboru žrtava i motivacijskim ciljevima počinitelja imaju obilježje terorizma, istražili smo preko podataka što su rezultirali iz istražnih aktivnosti policijskih tijela i službi. Primjenjujući deskriptivnu analizu utvrdili smo sljedeće:

- Agresija na Republiku Hrvatsku je započela terorističkim napadom na hrvatske policajce i hrvatske civile te granatiranjem gradova i naselja. Ti napadi su bili učestali pri čemu su počinjeni teški ratni zločini koji su imali svrhu izazivanja straha i nesigurnosti kod hrvatskih građana s ciljem njihova napuštanja domova i progona, a u konačnici stvaranja čistih etničkih prostora;
- Najveći broj tih zločina počinjen je pod okriljem noći, u široj zoni crte razdvajanja i uglavnom u razdoblju zatišja ratnih operacija. Evidentno je da su zločini i napadi bili usmjereni na stambene objekte gdje ljudi borave ili objekte i prostore gdje se građani češće okupljaju kako bi se izazvale što veće žrtve.

Rezultati deskriptivne analize su u potpunosti potvrdili naše postavke zastupljene u osnovnoj hipotezi.

LITERATURA

1. Brandt, M. i dr. (1991). *Izvori velikosrpske agresije*. Zagreb: August Cesarec.
2. Coady, T., O Keefe, M. (2004). *Terorizam i pravednost*. Zagreb: KruZak.
3. Dimitrijević, V. (1982). *Terorizam*. Beograd: NIRO Radnička štampa.
4. Javorović, B. (1997). *Terorizam*. Policijska i sigurnost, 6(1-2), 1.-56.
5. Kalinić, P. (2003). *Teror i terorizam*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
6. Lagneur, W. (1977). *Terrorism*. London: Weideufeld & Nicolson.
7. Poljak, I. (1995). *Urbani terorizam u Republici Hrvatskoj*. Magistarski rad. Zagreb, Fakultet političkih znanosti.
8. Tomaševski, K. (1983). *Izazov terorizma*. Zagreb: Napredak.
9. Wilkinson, P. (1974). *Political terrorism*. London: MacMillan.

10. Zinn, H. (2003). *Terorizam i rat*. Zagreb: Prometej.
11. Dokumentacija MUP-a RH proistekla iz istražnih aktivnosti vezano za počinjenja kaznenih djela s obilježjem terorizma.

Summary

Vladimir Obradović, Ivica Poljak

Analysis of War Crime Criminal Activities With Attributes of Terrorism

Starting from its establishment, the Republic Croatia found itself in the storm of war, exposed to aggression by Serbia and Yugoslav People's Army as well as rebellion of a part of citizens of Serbian nationality. The goal of the rebellion was conducting various subversive-terrorist activities, performing violent and criminal action, provoking general chaos and finally overthrowing legal authorities.

Major criminal activities: executions, plundering, persecutions, menaces, destruction of homes, torching, demolishing cultural and spiritual values, and shelling of cities were committed at the beginning of the aggression and lasted with varying intensity throughout the war. All these criminal actions were conducted in a conqueror's manner, out of revenge, hatred and intolerance toward Croatian citizens and since they had a terrorist foundation, we called them war crimes with attributes of terrorism.

In order to explain this phenomena, we analysed data resulting from research activities of polices services and applied classification type descriptive analysis. Our basic hypothesis was: that war crimes with attributes of terrorism, according to motivation, way of perpetration and goals towards victims, had a multilayer character from purely political-ideological intentions to conquer territory to displaying abusive-criminal actions towards people and their belongings.

Key words: war crime, terrorism, war terrorism, descriptive analysis.